

KATEDRA POMOČNÝCH
VED HISTORICKÝCH
A ARCHIVNICTVÍ

DĚJEPISNÁ OLYMPIÁDA
54. ročník – 2024/2025

Školní kolo – zadání I. kategorie

body celkem

Jméno a příjmení:

Tematické zaměření ročníku: **„Ve středu zájmu člověk aneb Péče o duši a tělo od osvícenství po španělskou chřipku (1740-1920)“.**

Důležité upozornění – u každé otázky je rámeček, který uvádí maximální počet bodů za otázku, do prázdného políčka se pak doplní získaný počet bodů. Celkem je možné získat **60 bodů**.

Úkol č. 1

Lidský život v každé době ohrožovala na tomto světě různá nebezpečí. Ta dlouhodobě největší životní ohrožení dobře vystihly postavy čtyř apokalyptických jezdců z biblické knihy Zjevení. Přečti si úryvek z této knihy a pak si prohlédni jeho výtvarné ztvárnění z Ottheinrichovy Bible z 1. poloviny 16. století.

Tu jsem viděl, jak Beránek rozlomil první ze sedmi pečeti, a slyšel jsem, jak jedna z těch čtyř bytostí řekla hromovým hlasem: „Pojď!“ A hle, bílý kůň, a na něm jezdec s lukem; byl mu dán věnec dobytce, aby vyjel a dobýval.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Když Beránek rozlomil druhou pečeť, slyšel jsem, jak druhá z těch bytostí řekla: „Pojd!“ A vyjel druhý kůň, ohnivý, a jeho jezdec obdržel moc odejmout zemi pokoj, aby se všichni navzájem vraždili; byl mu dán veliký meč.

Když Beránek rozlomil třetí pečeť, slyšel jsem, jak třetí z těch bytostí řekla: „Pojd!“ A hle, kůň černý, a jezdec měl v ruce váhy. A z kruhu těch čtyř bytostí jsem slyšel hlas: „Za denní mzdu jen mírka pšenice, za denní mzdu tři mírky ječmene. Olej a víno však nech!“

A když Beránek rozlomil čtvrtou pečeť, slyšel jsem hlas čtvrté bytosti: „Pojd!“ A hle, kůň sinavý, a jméno jeho jezdce Smrt, a svět mrtvých zůstával za ním. Těm jezdcům byla dána moc, aby čtvrtinu země zhubili mečem, hladem, morem a dravými šelmami.

A) Na základě textu (zejména pak jeho konce) napiš tři hlavní důvody umírání, které autor popsal (tím posledním čtvrtým byla náhlá či nečekaná smrt v textu symbolizovaná dravými zvířaty).

_____ , _____ , _____

B) Který z jezdců apokalypsy na obraze znázorňuje nebezpečí neúrody?

Jezdec číslo _____ .

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Úkol č. 2

Přečti si úryvek z ranhojičského řádu a potom v něm najdi a napiš správnou odpověď na následující otázky.

... Při tom však každý nově přijatý chirurg bude povinen vložit do pokladny dva tolary, a rovněž všem chirurgům podle svého jmění a libosti připravit svačinu anebo místo toho zaplatit do zmíněné spolkové pokladny deset tolarů. A kdyby byl někdo tak nedovedný a nemohl zmíněné umělecké dílo [tzn. zkoušku] provést, nemá být přijat za chirurga, nýbrž má jít na jednoroční cestu nebo získat zaměstnání v pražských městech tak dlouho, až po uplynutí jednoho roku, kdyby chtěl znovu dělat mistrovské dílo a kdyby je podle předem vylíčeného pořádku řádně udělal, teprve pak má být přijat za chirurga.

13. Zůstane při rozhodnutí předešlého privilegia, že v našich královských městech třech pražských jako dosud i nadále nemá být počet chirurgů a ordinací v obvyklém počtu více než osmnáct a k nim nadále nikdo nemá být připuštěn, leda že by se úmrtím chirurga nebo z jiné příčiny ordinace uprázdnila a přijat, a to proto, aby v chirurgickém umění byl zachován a udržován dobrý pořádek, ordinace však obsazena a opatřena schopnými a umění znalými osobami, jak toho vyžaduje nutnost. Ba aby také uměním příliš velkým počtem a nadměrným přijímáním chirurgů a zřizováním ordinací se snad neumenšilo a neupadlo v nevážnost. Z ranhojičského řádu z roku 1747

Vyber (zakroužkuj) správnou odpověď z nabízených možností:

- a) Jaký byl vstupní poplatek pro nového chirurga? *Žádný nebyl / 2 tolary / 10 tolarů*
- b) Co měl nový chirurg přichystat svým kolegům? *Hostinu / Svačinu / Nástroje*
- c) Mohl se stát chirurgem někdo, kdo nedokázal provést umělecké dílo (tzn. složit zkoušku)? *Ano / Ne / Jen podmíněně*
- d) Jak dlouho musel neúspěšný uchazeč čekat na možnost nové zkoušky?
Do nejbližšího zasedání spolku / 1 měsíc / 1 rok
- e) Kolik chirurgů maximálně mohlo v Praze působit?
Nebylo určeno / 1 chirurg / 18 chirurgů
- f) V kterém případě se doplňovaly stavy chirurgů podle řádu?
1 za rok / kdykoliv / při uprázdnění ordinace
- g) Mohl počet ordinací přesáhnout obvyklý počet? *Ano / Ne / Jen dočasně*
- h) Které nebezpečí podle autora mohlo hrozit, kdyby bylo příliš mnoho chirurgů?
Snížení ceny operací / Snížení vážnosti chirurgického umění / Vznik konkurence

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Úkol č. 3

Přečti si úryvek, který byl součástí doporučených materiálů ke studiu. Poté splň jednotlivé úkoly.

„Už na začátku 18. století, tedy pak i během vlády Marie Terezie, byl známý starší typ očkování proti neštovicím. Očkovalo se tekutinou z boláků pravých neštovic. Pokud se nemoc naočkovala, její průběh pak byl mnohem mírnější, než při přirozené nákaze. Tato metoda, která se nazývala variolizace, podle latinského názvu neštovic, byla dosti nebezpečná, mohlo se to totiž zvrhnout. Očkovaní totiž tu nemoc neprodělali tak silně, ale byli v té době nakažliví a mohli pak nakazit další lidi. Nebylo to také příliš spolehlivé, ne vždycky se podařilo ty očkované imunizovat. Ke konci století pak vznikla metoda, která se jmenuje vakcinace. Očkovalo se látkou, která byla brána z boláků tzv. kravských neštovic. Ty se sice mohly přenést na člověka, ale nebyly smrtelné. Metoda vakcinace byla mnohem spolehlivější a méně nebezpečná.“

1. Prozkoumej karikaturu britského satirika z počátku 19. století, a do rámečku vepiš písmena dle pokynů:

- Postavu, která provádí očkování, označ písmenem A.
- Postavu z výběru, která je právě očkovaná, označ písmenem B.
- Postavu, kterou postihly (podle přehnaných představ dobových odpůrců očkování) nežádoucí účinky očkování, označ písmenem C.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

2. Zakroužkuj celkem 4 tvrzení, která považuješ za pravdivá (dle přiloženého textu a obrázku).

- a) Na obrázku jsou celkem dva lidé přímo provádějící očkování.
- b) Na karikatuře je vyobrazeno očkování typu vakcinace.
- c) Jedná se o očkování proti tuberkulóze.
- d) Autor se touto karikaturou vysmívá lidem, kteří šířili poplašné zprávy o nebezpečných vedlejších účincích očkování.
- e) Karikaturista vyobrazil očkující lékaře tak, aby působili nesympaticky a povýšenecky.
- f) Na obrázku je zobrazena Marie Terezie.
- g) Karikaturista ukazuje očkování jako módní výstřelek vyšších vrstev společnosti.

3. Vyplývá z karikatury, že její autor očkováním tohoto typu podporoval? ANO / NE

4. S pomocí dalších informací z doporučené literatury rozhodni, zda platí následující tvrzení o očkování:

A) Počátky očkování sahají až do 14. století. ANO / NE

B) Nejdříve se začalo očkovat proti moru. ANO / NE

C) Jedním z prvních propagátorů očkování ve střední Evropě byla císařovna Marie Terezie. ANO / NE

D) Odborný název očkování je vakcinace, z latinského výrazu vacca = kráva, podle toho, že první očkovací sérum bylo získáno z hnisu kravských neštovic. ANO / NE

E) Lidé v drtivé většině od počátku chápali přínos očkování a důvěřovali lékařům. ANO / NE

F) Dle doporučené literatury je principem očkování dát imunitnímu systému možnost setkat se s oslabeným či mrtvým původcem nemoci, aby se jej naučil rozpoznávat a vytvořil si proti němu protilátky, což posléze očkovaného chrání před vypuknutím nebo přinejmenším těžkým průběhem nemoci při další nákaze. ANO / NE

G) Po vymýcení pravých neštovic v roce 1980 přestala mít podle Světové zdravotnické organizace veškerá očkování proti nemocem smysl. ANO / NE

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Úkol č. 4

Následující ukázky z novodobého přepisu Kunvaldské kroniky popisují důsledky jedné z reforem Josefa II. Přečti si je a vyber pak správnou odpověď z možností na otázky pod textem. Využij pro odpovědi také informace a znalosti z doporučené literatury.

ROKU 1784.....

Dále toho roku přišlo císařsko- královské nařízení, aby budoucně se žádný víc dle starobylých způsobů v truhle a s truhlou nepochovával, nýbrž tělo do pytle, to jest do plátna /aneb v nedostatku plátna do slámy/ jej zaobalíc, tak bez truhly do hrobu dáti a k tomu nehašeným vápnem tělo v hrobě posypáno bĕjti mělo, dokládajíc příčinu, že mnohokrát z těch vykopaných, ještě neschnilých ostatků z truhly prken mnoho nemocí zniknouti a pojítí pomohly. Takové ale patenty nejen na kancelářích čteny a poslušně k zachování nařizovány, nýbrž také od duchvních pastýřů veřejně z kazatelnic hlášeny a lid k poslušnému císařskému nařízení napomínán byl.

To nařízení se velmi lidu neobyčejné zdálo, však ale žádný se opovážit nesměl proti tomu jednat.

Při tom také nařízení došlo, aby ne již více na krchovy při kostelích se pochovávalo, nýbrž aby hřbitovy pryč od kostela a v takovém místě ustanoveny byly, kde nejméně lidé chodějí; jako na mnoha místech již místa, kde budoucně hřbitovy budou, vykázaná byla. U nás v tej příčině náš dolní krchov dobře sloužil, že on od kostela oddělený jsouce, o jiný starati sme se nemuseli. Jakož také nařízeno bylo budoucně žádné kosti více do kostnic neshromážděti, nýbrž takové vykopané nestrávené kosti zase hned s jinou hlinou do hrobu shrnouti a zakopati; a ty kosti které se v kostnicích zachované nacházely, měly bejt hned do jedné jámy zakopané býti.....

V následujících otázkách zakroužkuj správné tvrzení.

I. Vztah ke smrti a zemřelým se u našich předků značně lišil od pohledu naší dnešní společnosti. Jaký byl?

- a) Lidé se mrtvých báli, a proto se stavěly vysoké zdi u hřbitovů.
- b) Lidé se o mrtvé po pohřbu už nezajímali.
- c) Lidé si udržovali s mrtvými vztah i po pohřbu a hřbitovy sloužily jako veřejná prostranství a místo setkávání.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

II. Císař Josef II. vydal nařízení, které zásadně ovlivnilo další podobu a fungování hřbitovů. Co konkrétně nařídil?

- a) Přikázal pohřbívat mrtvé výhradně kremací.
- b) Nařídil ukončit pohřbívání při farních kostelích a založit nové hřbitovy mimo obydlené území obcí.
- c) Přikázal zbořit zdi hřbitovů, aby se vzduch na nich pročistil větrem.

III. Které důvody ho k vydání tohoto nařízení vedly?

- a) Hygienické – chápal zdravotní rizika spojená s rozkladem mrtvých těl.
- b) Pracovní – nelíbilo se mu, že lidé kvůli návštěvám hřbitovů zanedbávají své poddanské povinnosti.
- c) Politicko-společenské – na hřbitovech se totiž setkávalo mnoho lidí, což mohlo vést ke spiknutím a vzpourám.

IV. Která dvě opatření byla přímým důsledkem tohoto císařského nařízení?

- a) Hřbitovy se nacházejí většinou na okrajích obcí.
- b) Došlo ke zrušení kostnic.
- c) Hřbitovy se na noc zavírají.
- d) Pohřebnictví se stalo velmi nepopulárním povoláním.

V. Jak se měla změnit praxe pohřbívání?

- a) Nebožtík měl být spálen.
- b) Pohřbívat se mělo výhradně v rakvích.
- c) Rakve se už neměly do hrobů ukládat.

VI. Z kterého důvodu se mělo při ukládání zemřelého do hrobu využívat vápno?

- a) Jako dezinfekční prostředek.
- b) Z estetických důvodů.
- c) Z ekologických důvodů.

VII. Jak poddaní podle kronikáře toto nařízení přijali?

- a) Byli jím nadšeni.
- b) Nerozuměli mu.
- c) Bouřili se proti němu.

VIII. Ve kterém století vydal císař toto nařízení?

- a) 16. stol.
- b) 17. stol.
- c) 18. stol.
- d) 19. stol.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Úkol č. 5

Doplň do mezer textu správná slova z nabídky (v nabídce jsou všechna uváděna jednotně v 1. pádu j.č., uprav je tedy do tvaru vhodného do textu).

Prostý chalupník Vincenz Priessnitz získal ve 30. letech 19. stol. oprávnění provozovat v rakouské monarchii nový druh lázeňské léčby – _____. Hlavními jeho léčebnými procedurami byly _____ a _____. Velký důraz při léčebných pobytech také kladl na _____ u svých pacientů. V rodném městě _____ Priessnitz založil lázně, které získaly velkou proslulost a které dodnes využívají tyto jeho metody.

Nabídka: bezmasá strava – gymnastická cvičení – dodržování kázně – elektroléčba – Jeseník – Karlovy Vary – pití vysoce mineralizovaných vod – Praha – přerušovaný půst – rašelinné koupele – radioléčba – rehabilitace – studené zábaly – Teplice – vodní koupele – vodoléčba – využití drobných elektrických šoků – využití radioaktivity.

5	
---	--

Úkol č. 6

Přečti si následující text a odpověz na otázky.

„Marie Curie-Skłodowska, narozená v roce 1867 ve Varšavě, byla průkopnicí v oblasti radioaktivity. Jako první žena získala Nobelovu cenu a je známá svými výzkumy v oblasti uranu a radia. Její objev radia a polonia měl zásadní dopad na medicínu a vědu. Curie byla nejen skvělou vědkyní, ale také obhájkyní využití radioaktivity v léčbě rakoviny. I přes obtíže, které musela překonat jako žena v mužském světě vědy, zanechala nesmazatelnou stopu v historii.“

a. Kdy a na území kterého dnešního státu se narodila Marie Curie-Skłodowska?

b. Získala za svou vědeckou práci nějaké ocenění? _____

c. Které dva nové chemické prvky Marie Curie-Skłodowska objevila?

_____, _____

d. Která vlastnost tyto dva chemické prvky spojuje? _____

e. Pro léčbu které nemoci byly její výzkumy zásadní? _____

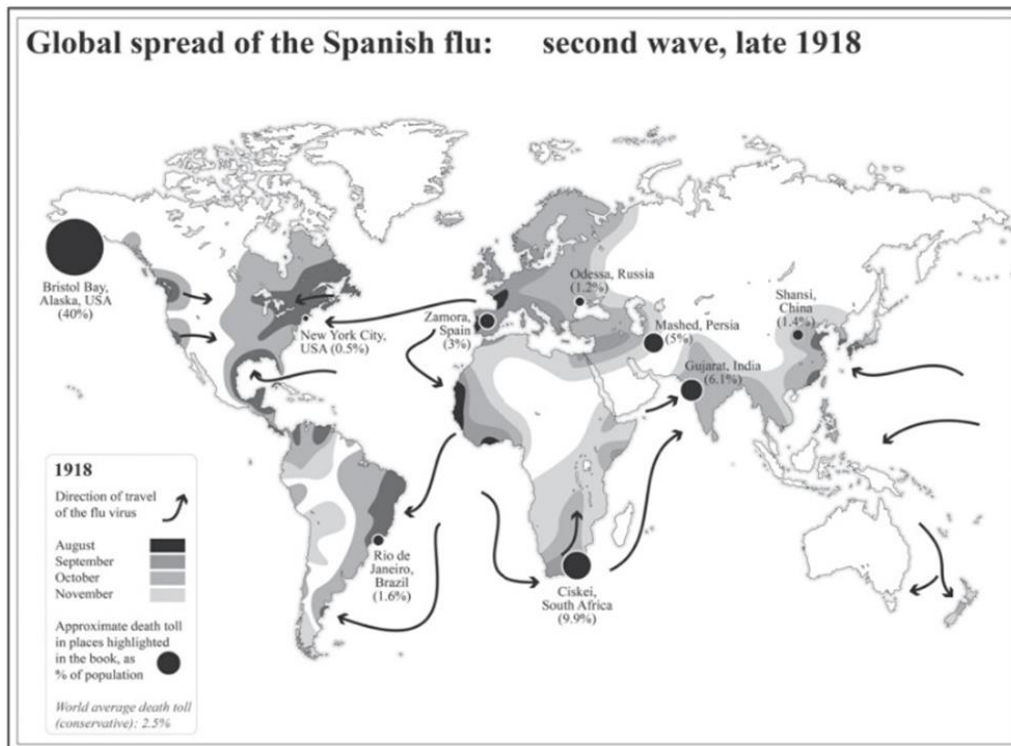
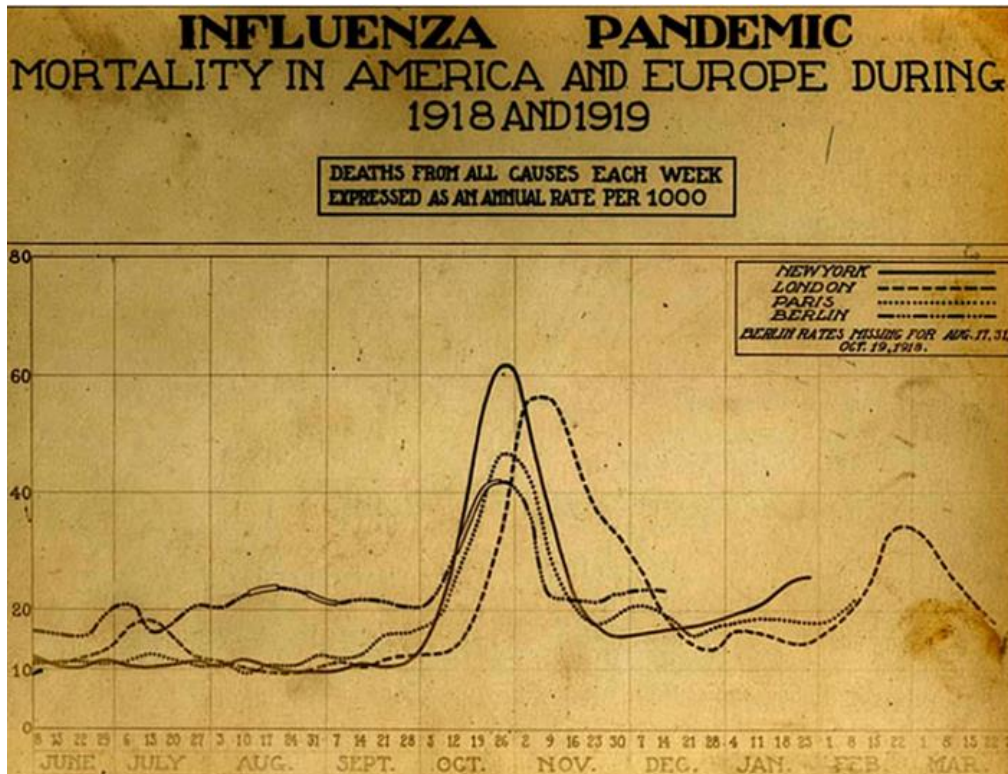
f. Byla její vědecká kariéra bezproblémová? _____

6	
---	--

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Úkol č. 7

Prozkoumej graf a mapu, poté splň jednotlivé úkoly.

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

1. Jak se jmenuje nemoc, jejíž pandemii graf i mapa popisují?
 - a) mor
 - b) španělská chřipka
 - c) černé neštovice
2. Zakroužkuj variantu ANO-NE podle toho, zda lze nebo nelze na základě grafu a mapky s uvedeným tvrzením souhlasit.
 - a) Nejvyšší úmrtnost byla v zimních měsících. ANO – NE
 - b) Nejvyšší hodnotu úmrtnosti v období jednoho týdne měla Paříž. ANO – NE
 - c) Londýn se musel po velké vlně úmrtnosti v roce 1918 vyrovnat s druhou menší vlnou na jaře 1919. ANO – NE
 - d) V měsících s vyšší teplotou ovzduší byla úmrtnost nižší. ANO – NE
 - e) Nákaza nezasáhla všechny kontinenty. ANO – NE
 - f) K šíření přispěla námořní mezikontinentální doprava. ANO – NE
3. Prozkoumej dva následující historické prameny a odpověz na otázku: Které dvě hlavní strategie využívalo lidstvo (na různých místech světa) v letech 1918-1920 v boji proti nákaze?

— Chřipková epidemie. Z kruhů lékařských se nám píše: Denní listy přinesly zprávu, že ve Švýcarsku šíření této zákeřné nemoci potírá se se zdarem tím způsobem, že se všude ihned všechny divadla, biografy, kostely, školy atd. uzavřely. K podobnému prostředku sáhla i u nás některá města, v poslední době i Vídeň, a nelze snad mysliti, že by okolností, že tak dosud v Praze se nestalo, nějaký jiný vedlejší cíl měl být sledován... V posledním týdnu bylo v Praze 503 úmrtí, měsítním 202 následkem epidemie chřipky a jest s podivem, jak takovému decimování obyvatelstva povolání činitelé mlčky mohou přihlížeti. Neuznávají-li státní úřady za nutné zde okamžitě nápravu zjednat, proč tak nečiníme sami, kde se přece jedná o záchranu tolika našich, již beztoho dost prořídilých, životů! Nestojí lidské životy za to, aby na čas všechna divadla, biografy atd. byly uzavřeny, má snad celá veřejnost trpěti k vůli ohledu na výnosné obchody několika jednotlivců nebo společností? V den, kdy byla následkem stávky omezena jízda elektrických drah, byl také hlášen nejmenší počet onemocnění v onom týdnu. Celá bezradnost dělá dojem, jako bychom ještě dnes sami nic nedovedli zaříditi, k čemu nedostaneme rozkaz z Vídně. Mohla-li být v předešlé zimě následkem nepřítuň Vídně a nedostatku uhlí omezena jízda elektrických drah, uzavřena divadla a biografy, proč nemůže se tak státi dnes, když se jedná o tolik lidských životů, skosených v nejlepší věku?! Nikdo přece nebude se domní-

Přepis novinového textu:

Chřipková epidemie. Z kruhů lékařských se nám píše: Denní listy přinesly zprávu, že ve Švýcarsku šíření této zákeřné nemoci potírá se se zdarem tím způsobem, že se všude ihned všechny divadla, biografy, kostely, školy atd. uzavřely. K podobnému prostředku sáhla i u nás některá města,

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

*v poslední době i Vídeň, a nelze snad mysliti, že by okolnosti, že tak dosud v Praze se nestalo, nějaký jiný vedlejší cíl měl býti sledován... V posledním týdnu bylo v Praze **503 úmrtí, mezitím 202 následkem epidemie chřipky** a jest s podivem, jak takovémuto decimování obyvatelstva povolání činitelé mlčky mohou přihlížeti. Neuznávají-li státní úřady za nutné zde okamžitě nápravu zjednati, proč tak neučiníme sami, kde se přece jedná o záchranu tolika našich, již beztoho dost prořídých životů! Nestojí lidské životy za to, aby na čas všechna divadla, biografy atd. byly uzavřeny, má snad celá veřejnost trpěti kvůli ohledu na výnosné obchody několika jednotlivců nebo společností? V den, kdy byla následkem stávků omezena jízda elektrických drah, byl také hlášen **nejmenší počet onemocnění** v onom týdnu. Celá bezradnost dělá dojem, jako bychom ještě dnes sami nic nedovedli zaříditi, k čemu nedostaneme rozkaz z Vídně. Mohla-li býti v předešlé zimě následkem nepřízně Vídně a nedostatku uhlí omezena jízda elektrických drah, uzavřena divadla a biografy, proč nemůže se tak státi dnes, když se jedná o tolik lidských životů skosených v nejlepším věku.*

Odpověď: _____

9	
---	--

Úkol č. 8

Známé pořekadlo „Ševče, drž se svého kopyta“ nabádá, aby se člověk raději nepouštěl do věcí, kterým zcela nerozumí. Muž na obrázku se tohoto hesla (naštěstí) nedržel a ze své původní praxe psychiatra se začal zabývat i problematikou srážlivosti krve, díky čemuž získala medicína moderní kategorizaci krevních skupin.

Napiš:

a) Celé jméno tohoto lékaře

b) Na které čtyři krevní skupiny se dnes dělí lidská krev?

_____, _____, _____, _____

c) Pro který lékařský zákrok je jeho objev zcela klíčový? _____

6	
---	--

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Rozřazovací otázka:

Vytvoř správné dvojice.

1) Sigmund Freud	a) Objevitel/ka původců tuberkulózy a cholery.
2) William Harvey	b) Zakladatel/ka psychoterapie.
3) Jan Janský	c) Objevitel/ka očkování (pravé neštovice).
4) Edward Jenner	d) Zakladatel/ka tělocvičné jednoty Sokol
5) Klub českých turistů	e) Založil/a vlastní lázně, neměl žádné lékařské vzdělání
6) Robert Koch	f) vynálezce vakcín proti vzteklině a anthraxu.
7) Marie Terezie Valpurga Amálie Kristýna	g) propagátor/ka očkování
8) Louis Pasteur	h) popsal/a krevní oběh u člověka
9) Vincenz Priessnitz	i) zavedení značení turistických tras
10) Miroslav Tyrš	j) objevitel/ka čtyř základních krevních skupin

Řešení: 1-____; 2-____; 3-____; 4-____; 5-____; 6-____; 7-____; 8-____; 9-____; 10-____